

ЗАХІД ХИБНО ЗРОЗУМІВ МОСКВУ

Рівно десять років тому, 17 липня 2014 року, світ сколихнула новина про катастрофу літака малайзійських авіаліній рейсу МН-17, що летів з Амстердама до Куала-Лумпура. Це сталося на сході України. На обльавку Boeing-777 загинуло 298 цивільних осіб, зокрема 80 дітей. Ця надзвичайно трагічна подія була лише одним з багатьох фатальних епізодів того року. Починаючи з 2014 року в Україні точиться найбільша європейська війна після 1945 року. Це сталося через послідовну, місяць за місяцем, усе більш тривожну військову ескалацію з боку Росії в Криму та на Донбасі.

Війна Росії почалася з окупації Криму регулярними російськими військами в лютому 2014 року й анексії півострова місяцем пізніше. За цим було вторгнення російських нерегулярних військ (добровольців, найманців, авантюристів, екстремістів тощо) на Донбас у квітні та жорстока ескалація вуличних зіткнень у травні, що призвело до загибелі понад 40 осіб в Одесі. У червні був збитий український транспортний літак Іл-76, що наближався до аеропорту Луганська, всі 49 членів екіпажу та військовослужбовців, які перебували на обльавку, загинули. У липні був збитий літак МН-17, а в середині серпня регулярні російські війська розпочали широкомасштабне вторгнення на схід України.

Тож упродовж шести місяців ми спостерігали постійні прояви зростаючої військової агресії Росії в самому серці Європи. Однак Захід відреагував на це покірно – лише політичними деклараціями й незначними каральними заходами. Секторальні санкції з боку Євроунії з'явилися лише наприкінці липня 2014 року як негайна відповідь на збиття Росією рейсу МН-17 і вбивство десятків громадян ЄУ – але не у відповідь на війну Росії на Донбасі. Протягом наступних більш ніж семи років не було вжито жодних додаткових заходів.

Лише після повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року. Захід почав прокидатися від усвідомлення того, що Росія є ревізійською державою, яка прагне нав'язати власне бачення європейського безпекового порядку. Звичайно, президент Володимир Путін уже сигналізував про свої наміри зробити це у своїй промові на Мюнхенській конференції з безпеки 2007 року і багато разів після цього. А втім, коли Росія розпочала приховану агресію проти України у 2014-му, багато хто на Заході все ще вірив у взаємне нерозуміння і в те, що цілі Росії обмежені.

Війна на Донбасі між 2014-м і 2022-м часто трактувалася як внутрішньоукраїнський конфлікт, який можна вирішити ізолювано від ширшого контексту. Ці зусилля не тільки провалилися. Вони також призвели до дедалі більшого авантюризму Москви. Чому Захід так довго не міг правильно діагностувати проблему? Як уроки, винесені із цієї невдачі, є актуальними сьогодні?

Брак спеціальних знань про цю країну

Вибухонебезпечна напруженість у відносинах між Росією й Україною, а також втручання Москви у внутрішньоукраїнські справи з 1991 року значною мірою вислизали від уваги західних журналістів, аналітиків та науковців до початку відкритого російського втручання у 2014 році. Коли деякі з них почали висвітлювати доленосні події того року, ситуація на місцях була хаотичною, а її інтерпретація – складною для багатьох новоспечених українських експертів. З іншого боку, російський нарратив про регіональну еска-

лацію на сході та півдні України був простим, зрозумілим і мав сенс для багатьох спостерігачів – не лише тих, чия біографія пов'язана з Москвою.

Існував кричущий брак міжнародної обізнаності про гібридну методологію Росії в її зовнішніх відносинах. Десять років тому мало хто розумів російський спосіб ведення війни, для якого Україна була випробувальним полігоном. Спроби українців, інших східноєвропейців та деяких пильних західних експертів пояснити російську стратегію були зустрінуті скептично. Для сторонніх спостерігачів вони звучали як перебільшені застереження, маніхейські аргументи або навіть конспірологічні теорії.

Репортери-парашутисти, які прибули на схід України у 2014-му, стали свідками проросійських протестів і слухали проросійськи налаштованих громадян країни. Вони часто не знали контексту подій, які розгорталися, і не могли належно оцінити значення, здавалося б, очевидних проросійських місцевих тенденцій. Деякі іноземні спостерігачі навіть не знали, як відрізнити жителів Донбасу від «політичних туристів» зі сусідніх російських регіонів, які в пошуках пригод перетнули державний кордон або були перевезені автобусами в Україну для участі в «російській весні».

На противагу цьому проукраїнські журналісти та інші антисепаратистські місцеві голоси на Донбасі стикалися з відкритими погрозами й фізичним насильством з боку своїх політичних опонентів, які часто керувалися з Москви, а іноді просто іммігрували з Росії. Проукраїнськи налаштованим мешканцям зазвичай не дозволяли публічно висловлювати свою позицію, тому вони залишалися невидимими для приїжджих журналістів. Багато східних українців, які чинили опір захопленню, були залякані, атаковані, викрадені, серйозно побиті або таємно вбиті місцевими чи російськими незаконними бойовиками. Багато з них, якщо не більшість, були заохочені, профінансовані або делеговані Москвою в період між 2014-м і 2021 роками, і все це в рамках підготовки до остаточної анексії Донецької й Луганської областей Росією, як виявилось у вересні 2022 року.

Погляд на Україну крізь російську призму

Західні ЗМІ почали в достатній мірі збільшувати свою присутність в Україні лише у грудні 2021 року, напередодні повномасштабного вторгнення. До цього більшість репортажів робили московські кореспонденти й журналісти, які розмовляють лише російською мовою. Це, безумовно, змінило оптику висвітлення подій. Як розповів Радіо Свобода український журналіст Отар Довженко:

«Якщо ви живете в Росії і читаете російські ЗМІ, незалежно від того чи ви американець, німець чи француз, ви починаєте дивитися на події в Україні, Молдові та Білорусі дещо російськими очима».

The Washington Post відкрила своє бюро в Україні щойно в травні 2022 року і відправила туди колишню кореспондентку московського бюро Ізабель Хуршудян. Через два місяці те саме зробила *The New York Times (NYT)*, призначивши керівником бюро Ендрю Крамера, який прожив у Росії понад 15 років, працював у московському бюро *NYT* і писав упереджені статті про Україну.

Прикладом такого незбалансованого висвітлення стала стаття Крамера від лютого 2022 року під назвою «Озброєні націоналісти в Україні становлять загрозу не лише для Росії» – формулювання, яке значною мірою збігаєть-

ся з офіційною російською пропагандою в той час і сьогодні. Зміст статті, опублікованої за два тижні до повномасштабного вторгнення Росії з метою «денацифікації» України, був далекий від вибачень Путіна за напад на Україну. Однак Крамер попередив про «десятки правих і націоналістичних груп, які становлять потужну політичну силу в Україні». Картина, яку він намалював у статті, спотворює український партійно-політичний ландшафт на початку 2022 року. Перебільшуючи вагу радикальних правих в Україні, він дотримувався лінії, популярної у ЗМІ, що перебувають під впливом Кремля. Можливо, картина була б намальована інакше (або не була б намальована взагалі), якби автор у попередні роки жив у Києві, а не в Москві.

Багато хто навчився більш критично ставитися до російських наративів. Дехто – як кореспондент журналу *Time* Саймон Шустер – навіть визнав, що був неправий. Однак упередженість залишилася, а подекуди зберігається й донині. Коли люди дізнаються про щось вперше, вони запам'ятовують свою початкову інтерпретацію. Потрібен час і зусилля, щоб позбутися оманливих наративів і пояснень, які й сьогодні можуть використовуватися російською пропагандою.

Відрізнити факт від вигадки

Існувало багато ознак прямої участі Росії в підозрілих подіях на Донбасі ще з квітня 2014 року, якщо не раніше. Більшість українців інтуїтивно зрозуміли з перших днів так званого «повстання», що щось не так. Вони відчували, що ця війна була ініційована, спрямована і профінансована Росією. З іншого боку, Заходу потрібен був час, щоб встановити, прояснити і перевірити факти.

Обережний підхід до інформації зі зон бойових дій загалом може бути гарною практикою. Він допомагає уникнути журналістських помилок, поширення дезінформації й непотрібної ескалації. Однак іноді така обережність вважає кореспондентам і коментаторам своєчасно висловлювати судження й інтерпретації. Якою б не була мотивація, повільна реакція Заходу на події на півдні та сході України залишила місце для дезінформації, напівправди й апологетичних наративів з боку Москви. Багато з них, навіть після їх спростування, і надалі циркулюють у соціальних мережах і частково в традиційних ЗМІ.

Вагання Заходу між 2014-м і 2021 роками щодо того, яку позицію зайняти і діяти відповідно, було особливо шкідливим щодо правової й політичної природи так званих «ДНР» і «ЛНР». Українська сторона роками стверджувала, що не існує таких незалежних утворень. Обидві псевдодержави були російськими маріонетковими режимами від початку й до кінця вересня 2022 року. Однак лише в січні 2023 року, через кілька місяців після того, як обидві «народні республіки» вже зникли, Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) у своєму рішенні про часткову прийнятність справи МН-17 офіційно встановив правду – а саме, що Росія здійснювала фактичний контроль над територіями «ДНР» і «ЛНР» з моменту їх створення 11 травня 2014 року. Протягом попередніх майже дев'яти років природа так званих східноукраїнських «повстанців» та їхніх «народних республік» залишалася відкритим питанням. Воно було, а іноді й досі є предметом суперечливих дискусій на політичних, академічних та інших публічних форумах.

Західне дзеркальне відображення Росії

Багато західноєвропейських політиків керуються парадигмою мирного врегулювання конфліктів, породженою післявоєнним зобов'язанням ніколи більше не допускати війни й геноциду. Вони вважають, що Росія засвоїла ті самі уроки Другої світової війни. А з 2014 року дедалі очевид-

ніші попереджувальні сигнали про те, що Москва керується зовсім іншими цінностями, неухильно ігнорувалися. Кінцеві цілі й загальна стратегія Росії залишалися незрозумілими до 2022 року.

Ця когнітивна проблема впливала з досі не до кінця визнаного фундаментального розриву не тільки між російським неоімперським і західним постколоніальним світоглядом, але й між міжнародним *modus operandi* Москви і західною післявоєнною стратегічною культурою. Оперативний спосіб дій Росії є гнучким і розвивається методом спроб і помилок. Кремль шукає слабкі місця, якими можна скористатися, і вважає за краще атакувати якомога довше, нижче порогу, який викликає відплату. Захід намагався вирішувати кризи, спричинені діями Росії, в кожному конкретному випадку і визначати пріоритетність точної гарячої точки. Це не давало змоги адекватно реагувати на грандіозний план гнучкої підривної діяльності Москви і більш широку стратегію створення хаосу за численними і різними індивідуальними «активними заходами» (концепція КДБ).

Спочатку деякі іноземні спостерігачі неохоче визнавали, що війна на Донбасі є продовженням російської анексії Криму. З кожним місяцем нових російських ескалацій і журналістських викриттів ставало дедалі зрозуміліше, що збройне протистояння на сході України було навмисно розпочато і таємно підтримується однією з двох сторін – і набагато потужнішою. Проте все ще існувала наївна віра в те, що війна на Донбасі – це лише невдале зіткнення однаково легітимних, але відмінних місцевих інтересів, яке можна вирішити шляхом спільних перемовин, обговорень та посередництва.

Росія маніпулює рамками вирішення конфлікту

Використовуючи тактику, відому як «рефлексивний контроль» або «контроль ескалації», російські лідери застосовували інструментальну агресію через маріонеток, щоб нав'язати свою волю Україні. Агресивна поведінка перемижувалася з уявною деескалацією й удаваними поступками, щоб ввести в оману західних політиків і дипломатів і зберегти в них надію на те, що мирне врегулювання залишається можливим. Наприклад, на прохання Путіна верхня палата російського парламенту, Рада Федерації, відкликала в червні 2014 року дозвіл, який вона раніше надала президенту на використання російських військ в Україні в березні 2014 року. Це було зроблено нібито для підтримки мирного врегулювання конфлікту шляхом переговорів.

Однак регулярні війська продовжували таємно розгортатися і в середині серпня 2014 року увійшли на територію України у великих масштабах. Спочатку проголошений проєкт «Новоросія» – тобто намір Москви вирвати всю південно-східну частину України з-під контролю Києва – був згорнутий у жовтні 2014 року. Багато хто сприйняв це як жест деескалації, але насправді це був лише тактичний відступ Москви. У новій спробі проєкт «Новоросія» був відроджений через вісім років у зв'язку зі «спеціальною військовою операцією» і зараз реалізується з неприємним розгортанням російських регулярних сил.

Участь Росії в переговорах щодо укладення фіктивних угод з противником готується і супроводжується свідомою ескалацією. Це слугує для максимального тиску на партнера по переговорах. Улітку 2014 року і взимку 2014/15 року Мінським угодам передували масові вторгнення регулярних російських військ в Україну і напади на українські війська, іноді з грубим порушенням домовленостей з Києвом.

Під час переговорів Москва підтвердила свою постійну готовність до агресії й ескалації домінування. Вона активно розгортала свої регулярні війська до, під час і після пе-

реговорів – до 2022 року, значною мірою безкарно. Водночас Росія підтримувала ілюзію все ще можливого мирного врегулювання через свою повноцінну участь у Нормандському форматі, Тристоронній контактній групі («Мінський процес») та двох спеціальних моніторингових місіях ОБСЄ.

Така дозована агресія не була ознакою поміркованості, а була спрямована на досягнення російських цілей без (так довго, як лише можливо) відкритого й масованого російського військового втручання, яке могло б спровокувати заходи у відповідь. Позірно примирливі кроки Москви і тактика затягування часу змогли ввести в оману багатьох західних спостерігачів. Зигзаги Кремля давали дипломатам і спостерігачам достатньо підстав стверджувати, що мирне врегулювання конфлікту все ще можливе. Тим часом Росія зміцнювала контроль над захопленими територіями і готувала свої наступні кроки.

Висновки

Лише після 24 лютого 2022 року Захід прокинувся від доторку реальності, вдався до рішучих дій і запровадив значні економічні санкції проти Росії. Незабаром після цього західні країни також почали підтримувати Україну важким озброєнням. Підстави для цього існували вже у 2014 році, коли українські території були захоплені й анексовані російськими регулярними і нерегулярними військами. Однак Захід покладався на підхід до управління ескалацією, який плував обмежене застосування сили Росією з ознаками поміркованості. В результаті конфлікт лише загострився.

Самообман Заходу триває навіть після початку повномасштабного вторгнення. Судовий процес у Нідерландах над чотирма бойовиками – трьома громадянами Росії та одним громадянином України – які брали участь у російській операції на Донбасі десять років тому, що призвела до збиття літака *MH-17* 17 липня 2014 року, був неоднозначною процедурою. Голландські слідчі, прокурори та суд виконали чудову роботу, встановивши основні деталі цього масового злочину. Однак суд дивиним чином помилково поклав відповідальність на трьох воєнізованих бойовиків, а не на російську армію і державу.

Суд визнав винними трьох бойовиків «ДНР», а отже, й «обвинувачені, не можуть вважатися частиною збройних сил Російської Федерації». Він також визнав, що «використання ЗРК «Бук» [...] вимагає висококваліфікованого екі-

пажу. Крім того, ця зброя не може бути використана випадково». Однак суд оголосив, що «вважає юридично і остаточно доведеним, що Гіркін мав можливість ухвалити рішення про розгортання і використання ЗРК «Бук-Телар»».

Це був дивиний висновок, оскільки ні Гіркін, ні інші бійці воєнізованих формувань не могли віддавати накази звичайним російським солдатам, які керували системою «Бук». Відповідальність за масовий злочин у вигляді вбивства 298 цивільних осіб на борту *MH-17* лежить на офіцерах і генералах російських збройних сил, а також на їхньому головнокомандувачі Владімірі Путіні. Незначні російські або українські нерегулярні пошуковувачі пригод, присутні на місці, лише допомагали російським солдатам зорієнтуватися на сході України.

Сьогодні важливо ретельно вивчати та винести уроки з досвіду війни на Донбасі 2014-2021 років. Російські правителі залишаються незмінними. Москва продовжує конструювати й посилювати неправдиві історичні нарративи. Вона використовує соціальну напруженість і політичну м'якість у країнах-мішенях, здійснює горизонтальну ескалацію і намагається перешкодити рішучій відповіді.

Як наслідок, з вуст російських і проросійських речників лунають гучні заклики до дипломатичного вирішення проблеми. У той же час Москва щодня продовжує свою окупацію України, просте припинення якої зупинило б війну. Захід та інші іноземні спостерігачі не повинні вкотре бути обдуреними або розглядати дипломатичні й військові події як не пов'язані між собою. Вони не повинні знову потрапити в пастку так званої «української кризи», яку можна пом'якшити шляхом посередництва в конфлікті. Натомість війна має бути нарешті сприйнята як проблема Росії і вирішена в цьому ключі.

**Юлія КАЗДОБІНА,
Якоб ГІДЕНСКОГ,
Андреас УМЛАНД**
<https://zaxid.net/>

Переклад з польської

Текст опубліковано в межах проекту співпраці між ZAXID.NET і польським часописом Nowa Europa Wschodnia. Оригінальна назва статті: Zachód źle zrozumiał Moskwę.

Росія постійно б'є по газовидобутку України

Для усіх наївних, які вірять у те, що Росія не б'є по нашій ГТС поки є транзит російського газу через Україну. Міноборони РФ вже відкрито пише, що хоче зупинити нашу ГТС. І вони і далі продовжать бити, щоб занурити нас у темряву та холод.

Просто зараз для них більший пріоритет енергетика, тому на ГТС та ПСГ просто не вистачає ракет. Позавчора була вже шоста хвиля атак по наших сховищах газу.

Від Міноборони Росії: «Также нанесено поражение газокompрессорным станциям в Львовской, Ивано-Франковской и Харьковской областях, обеспечивающим функционирование газотранспортной системы Украины. Все назначенные цели поражены, в результате отмечаются перебои в электроснабжении, сорваны железнодорожные перевозки вооружения и боеприпасов к линии боевого соприкосновения».

Крім того, Росія постійно б'є по газовидобутку України. Тому не треба бути наївними та займати позицію жертви – пропонувати продовжувати транзит газу з надією, що вони не будуть знищувати нашу ГТС. Будуть! І вже знищують! А на транзиті газу через Україну вони ще заробляють \$5 млрд, які потім повертаються нам у вигляді ракет та шахедів. Нагадаю, що остання масована хвиля обстрілів коштувала росіянам \$1,3 млрд. Тому транзитом газу через нас вони зароблять ще на три таких масованих атаки.

Що робити? У відповідь наносити удари по ПСГ та ГТС Росії, включаючи транзитні газогони! Служба безпеки України Головне управління розвідки Міністерства оборони України звертайтеся, якщо потрібна консультація.

Припинити транзит російського газу з 1 січня! З. Відкинути всі ці корупційні пропозиції транзиту «азербайджанського газу», які активно прощтовхує Група «Нафтогаз». Бо немає ніякого вільного газу в Азербайджані, це буде той самий російський газ, але замаскований під азербайджанський. І Росія продовжить заробляти \$5 млрд щорічно, а по нас продовжуватимуть прилітати російські ракети.

Сергій МАКОГОН, ексочільник компанії «Оператор ГТС України»